

Имло қондаларига кўра	Талаффуз қондаларига кўра
<p>Жўналиш келишиги кўшимчаси ҳамма вақт -га шаклида ёзилади (сўз қ, к, ғ ундошлари билан тугуган ҳолатлар бундан мустасно).</p> <p>Қ ундошидан кейин -қа ёзилади. К ундошидан кейин -ка ёзилади. Ғ ундошидан кейин -га ёзилади: тоғга, боғга каби.</p>	<p>Ушбу кўшимча унли товушлардан, жарангли ундошлардан кейин -га айтилади: овга, тузга каби.</p> <p>Жарангсиз ундошлардан кейин -ка айтилади: туска, каби.</p> <p>Қ ундошидан кейин -қа айтилади, К ундошидан кейин -ка айтилади, Ғ ундошидан кейин -қа айтилади: тоғ → тоққа, боғ → бокқа каби.</p>
<p>Ўрин-пайт келишиги кўшимчаси ҳамма вақт -да деб ёзилади.</p>	<p>Унли товушлардан, жарангли ундошлардан кейин -да айтилади.</p> <p>Жарангсиз ундошлардан кейин -ка айтилади: туста, шкафта каби.</p>
<p>Чиқиш келишиги кўшимчаси ҳамма вақт -дан шаклида ёзилади.</p>	<p>Ушбу кўшимча унли товушлардан, жарангли ундошлардан кейин -дан айтилади.</p> <p>Жарангсиз ундошлардан кейин -тан айтилади: тустан, шкафтан каби</p>
<p>Ҳозирги замон давом феълнинг -яп кўшимчаси унли ва ундош билан тугаган феъл асосларига аслича қўшилади.</p>	<p>Ушбу кўшимча унли билан тугаган феъл асосларида –яп, ундош билан битган асосларга -аяп тарзида талаффуз қилинади.</p>

Шоҳида ЮСУПОВА

Анджон давлат университети
 ўзбек тили ва адабиёти
 кафедраси профессори,
 педагогика фанлари доктори

ОНА ТИЛИ ЎҚИТИШДА ФАЛСАФИЙ ҚОНУНИЯТЛАРНИНГ АКС ЭТИШИ: МИҚДОР ВА СИФАТ ҲОДИСАСИ

Мақолада ўқувчилар тафаккурининг воқеланиши улар нутқининг ривожланиши билан боғлиқдир. Шунинг учун ҳам тил тафаккурининг моддийлашуви ҳақида сўз юритилган. Тафаккури ривожланган ўқувчи фикрини изчил баён этади, маълум масала бўйича кенг мушоҳада қилади, тўғри ҳукм чиқаради, шароитга кўра ўз қарашларини баён қилади, асосли равишда баҳсга киришади. Ана шу мақсадга эришиши учун ўзбек тили фанини фалсафа фани билан боғлаб ўқитиши эътиборга лойиқдир.

Калит сўзлар: ўқувчи, тафакуур, қонуният, мантиқий фикрлаш, адабий тил.

В статье рассказывается о том, как читательское мышление связано с развитием речи. Поэтому речь идет о материализации мышления. Мыслитель последовательно излагает мнение развитого читателя, широко рассуждает по определенному вопросу, выносит верное решение, излагает свое мнение по обстоятельствам, аргументированно спорит. Для достижения этой цели заслуживает внимания изучение узбекского языка, связанное с философской наукой.

Ключевые слова: читатель, мышление, законность, логическое мышление, литературный язык.

The article describes how the reader's thinking is related to the development of speech. Therefore, we are talking about the materialization of thinking. The thinker consistently presents the opinion of the developed reader, discusses widely on a certain issue, makes the right decision, sets out his opinion on the circumstances, argues argumentatively. To achieve this goal, the study of the Uzbek language associated with philosophical science deserves attention.

Key words: reader, thinking, legality, logical thinking, literary language.

Арасту "Метафизика" асарида бир неча жуфт категориялар: яъни зарурият ва тасодиф, бутун ва бўлак, яқкалик ва умумийлик категорияларининг моҳияти ва уларнинг ўзаро алоқадорлиги ҳақидаги фикрларни илгари сурган. Унинг диалектикаси асосида инсоннинг ҳақиқатга эришишда фикрлаш жараёни ётади. Шунинг учун ҳам диалектика борлиқ ва тафаккурнинг ҳақиқий асосини аниқлаш билан боғлиқдир [1]. Жумладан, диалектика ҳозирги ўзбек адабий тилини ўқитишда ҳам жуда зарур ва муҳим ўрин тутаяди. Айрим ўқувчилардаги фикрлашнинг пойма-пойлиги мантикий тўғри фикр юритишни билмаганлигидандир. Ҳар бир фанни ўқитишда фалсафа ва унинг бир бўлими бўлган мантиқ илмининг тўртта асосий қонун-қоидага риоя қилинмас экан, тафаккурни ривожлантириш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Ўқувчилар ҳамда талабалар тўғри фикрлашлари учун далиллаш, асослаш, зиддиятсизлик, истисно, айният қонунларини пухта билмоғи ва шунга асосланиб фикр юрита олмағи зарур. Хулоса шуки, замонавий ўқувчидаги тафаккур чуқур, илмий, асосланган, мустақил, мантикий бўлмоғи лозим.

Фалсафий категориялар бошқа фанларнинг тушунчаларидан ўзининг умумлашганлик, тизимлилик, алоқадорлик, изчиллик, мувофиқлаштириш каби хусусиятларга эга эканлиги билан фарқ қилади. Демак, ўқувчи -талабаларда тафаккурни ривожлантирмоқчи бўлсак, қуйидаги жиҳатларга эътибор қаратмоғимиз зарур: ўқувчиларнинг тартиб билан гапиришларига, фикрларини умумлаштиришига, асослай олишига, ижодкорлиги, топқирлиги ва тезкорлигига эътибор бермоқ жоиз.

А.Чориев "Инсон фалсафаси" номли асарида инсон муаммосини ўрганувчи тадқиқотчиларнинг саъй-ҳаракатлари икки йирик қутбга бўйсундирилишини, биринчи қутб-инсоннинг табиий-ижтимоий моҳиятини ўрганувчи барча фанларнинг ўзаро алоқадорлигини таъминлаши зарур эканлигини таъкидлайди [2]. Унинг фикрича, фанлар ҳамда нарса-ҳодисалар ўртасидаги алоқадорликни англаган ўқитувчи ўз дарсларини тўғри лойиҳалай олади. Бундай англаш одамлар фикридан билиб-билмай андоза олиш эмас, балки кўрган, идрок этган, мушоҳада қилган нарса-ҳодисаларга онгли муносабат билдирган ҳолда таҳлил қилиш, тизимлаш, таснифлаш, улар ичидан ўзига тааллуқли томонларини олиб умумлаштириш ва таққослаш орқали ҳукм чиқариш, ўз нутқида буни айта олиш қобилиятидир.

Маълумки, ўқувчида оламни билишга, фалсафий мушоҳадага, психологик таҳлилга, мантикий фикрлашга, тафаккур қирраларини ривожлантиришга иштиёқ ва ҳаракат кучли бўлади. Шу билан бирга, ўсмир ва ўспиринларда фантазияга мойиллик ҳам мавжуд бўладики, мана шу физиологик-психологик ҳолат тафаккурни ривожлантириш, билишга интилиш учун омил ҳисобланади. Бу эса ўспириннинг педагогик-психологик имкониятлари бошқа ёшдаги болаларга нисбатан кўпроқ эканини, оламни билишга иштиёқ кучлигини билдиради. Шунинг учун ҳам ўспиринлик боланинг шахс сифатида шаклланишида асосий босқич бўлиб хизмат қилади. Айнан шу даврда уларда мустақил фикр юритишга иштиёқнинг пайдо бўлишидир. Шунинг учун ҳам бу даврда фақат назарий билим бермасдан, турли амалий вазиятларга муносабат билдиришни шакллантириш, кўпроқ изланиш, ижодий ёндашув, тафаккур ривожига эътибор қаратиш лозим. Жаҳон таълим тизимида фалсафа, психология ҳар бир фан учун методологик асос саналади. Чунки барча фанлар назарий жиҳатдан фалсафий қонуниятларга асосланади. Шунингдек, илмий тафаккур ҳам инсон психологияси ва фалсафий қонуниятлар билан чамбарчас боғлиқдир. Шунини эътиборга олган Э.Ғозиев [3] ўспиринларга дарс жараёнида ўзига хос равишда ёндашув зарур эканини таъкидлайди. Унинг фикрича, ўқувчилар ўрганилаётган нарса ва ҳодисаларнинг объективлиги, ҳаққонийлиги, тўғрилигига ишонч ҳосил қилишлари ва уларни исботлашни ўрганишлари, фан ўқитувчилари уларни нарса ва ҳодисалар тўғрисида оригинал фикр юритишга йўллашлари, шунингдек, ўқувчиларнинг машғулотларда қўлланавериб, маънавий эскирган бир қолипдаги сўзлардан, иборалардан фойдаланишларига йўл қўймасликлари; фан ўқитувчилари ўспиринларга билимларини амалиётга татбиқ қилишни ўргатишлари даркор. Бунинг учун эса уларда амалий малакаларни шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун ҳам ўқувчида тафаккурни ривожлантириш учун унга психологик, фалсафий жиҳатдан ёндашиш зарурдир. Фалсафий тафаккур эса воқеликдаги нарса ва ҳодисаларга хос бўлган барча алоқаларни, зиддиятларни, унинг таракқиёт қонуниятларини билиш, ҳар томонлама таҳлил қилиш имкониятини яратади.

Борлиқни англаш тафаккур шакллари орқали вужудга келади. Ҳар бир ўқувчи ўз амалий фаолиятида фикрлашнинг мазмун-моҳияти, унинг ранг-баранглиги, кўп қиррали томон ва хусусиятларини ҳисобга олиб, уларга онгли равишда амал қилишлари лозим. Реал борлиқни англаш таълимнинг ҳаёт билан алоқадорлигини ўргатишдан иборат. Ўқувчининг фикри кенг ва атрофлича бўлиши учун ўқитувчи таълимнинг ҳаёт билан алоқадорлик томонини ўқувчиларга англантириш лозим. Билим олувчи ана шуни тушуниб етсагина ўз куч-ғайратини билимларни қизиқиб ўрганишга сарфлай олади. Педагогик ва методик адабиётларда кўрсатилишича, педагогик муаммоларни комплекс

ўрганиш ўқувчи шахсини ҳар томонлама ривожлантириш, ўқув-тарбия ишларининг самарадорлигини ошириш, педагогик жараёни оптималлаштириш, таълимни илмий асосда ташкил этиш ва бошқариш имкониятларини оширади [4].

Маълумки, инсонда бирор ҳаётий муаммо туғилганда фикрлаш жараёни кучаяди ва унинг ечимини топиш давомида тафаккур фаоллашади. Тўғри фикрлаш учун бир нечта ечим бермоқ лозим. Бироқ хулосалар кўпайиб кетса, аниқликдан узоқлашиб кетиш мумкин. Фикрлашда аниқлик бўлиши учун хотиранинг бирин-кетинлик қонунига амал қилиш лозим. Агар шундай қонунга эришилмаса, пойма-пойлик юзага келади, тўғри фикрлаш акс эттирилмай қолади. Психолог В.Каримова хотиранинг қуйидаги саккизта қонуни борлигини таъкидлайди; а) анланганлик қонуни; б) қизиқиш қонуни; в) илгариги билимлар қонуни; г) эслаб қолишга тайёргарлик қонуни; д) ассоциациялар қонуни; е) бирин-кетинлик қонуни; ж) кучли таассуротлар қонуни; з) тормозланиш қонуни [5].

Ўқитувчи ўқувчиларнинг мустақил тафаккур эгаси бўлишлари учун мавзуларни хотирада сақлаш усулларини ишлаб чиқиши лозим. Хотирани ривожлантириш учун она тили дарсларида ўқувчилар фантазия қила олишлари, масалага ҳар томонлама ёндашишлари кутилган натижага олиб келади. Биз ҳам ўқувчи-талабалар тафаккурини ривожлантириш учун улар психологиясини эътиборга олган ҳолда фалсафий фикрлаш қонун-қоидаларини ўргатишни лозим деб ҳисобладик.

Мазкур ишда она тилини ўқитишда ўқитувчининг фалсафий билимлардан хабардор бўлиши, мавзуларга оламнинг ягона фалсафий тушунчасининг ҳар томонлама шаклланиши нуқтаи назаридан ёндашиши, дарсда замонавий педагогик технологияларни жорий этиши ва мунтазам равишда ўз устида ишлаб бориши, машғулотларни ижодий ўтиши эътиборга олинган. Таълим жараёнида борлик ва унинг унсурлари (бутун ва бўлак)ни, нарса ва ҳодисалар (от)нинг мавжудлиги, уларнинг ўзаро бири иккинчиси билан алоқадорлиги (система) ни, шу билан бирга, ўзаро фарқланиши (лексик-семантик гуруҳлар)ни, нарсаларнинг хусусиятларга эга бўлиши(сифат)ни, уларнинг замонда мавжуд эканлиги (замон категорияси)ни, инкор ва тасдиқни ифодалаши (бўлишли-бўлишсиз) ни ва бошқа фалсафий-ҳаётий тушунчаларни лисоний тушунчалар билан муқояса қилиниши мақсадга мувофиқ. Бунинг учун ўқитувчи доимо изланишда бўлиши, замонавий педагогик технологиялар билан таниш бўлишигина эмас, балки унинг яратувчиси бўлиши керак. Она тили дарсларида оламнинг сир-асрорларини англаб етишга ўргатиш тафаккур ўстиришнинг омили ҳисобланади. Таълим жараёнида ўқувчиларда борлик ҳақида маълумот, тушунча ҳосил қилибгина қолмай, ана шу дунёни ўзи англаб етиш учун шароит, имконият яратишимиз зарур. Ўқувчи объектив борликни англаб етса, ўз билимларини умумлаштира олади, уларни тизимга солади. Бу билан уларнинг дунёқараши кенгаяди. Ана ўшандан кейингина улар ўз таклифини бера олади,ғояга эга бўлади, исбот қилади, ўз фараз ва қарашларини илгари суради, тафаккури ривожланади. Ўқитувчи моҳият-ҳодиса, сабаб-оқибат, миқдор ва сифатни билишга интилиш ҳиссини уйғота олса, ҳар қандай билиш, ўрганиш ҳам муваффақиятга йўл очади ва ўқувчи тафаккурининг фаол бўлишини, такомил топишини таъминлайди, ўрганилаётган ҳодисани мукамал ва тўлиқ англаб етишга олиб келади. Бу вақтда ўқувчи ўз фикрларини тизимга солиши, ўз қарашларини фалсафий асосга қуриши лозим.Аёнки,биз ҳаётда бўлаётган ўзгаришларни, нарса ва ҳодисаларнинг моҳиятини тил орқали англаймиз. Бу ҳодисалар, албатта, тафаккурсиз юзага чиқмайди. Зеро, ўзбек тили ўқитишнинг асосий мақсадларидан бири тил орқали намоён бўладиган тафаккур ўстиришга боғлиқдир. Ҳозирги она тилини ўқитишда фалсафий қонуниятларнинг асосини ўқувчиларга ўргатиш, англантиш, тил ўқитиш билан фалсафани биргаликда олиб бориш, ана шу қонуниятларни амалда исботлаш, глобал таълимни амалга оширишга имкон беради.

Бугунги таълим бериш принципларининг марказида ўқувчининг мустақил фикрлаши, ўз фикрини исбот қилиши, унга мос равишда асословчи далилларни топиши мақсадга мувофиқ. Бу эса ҳар қандай объектга инсоннинг ўз нуқтаи назари бўлишини, фикрлар ранг-баранглигини ва, энг асосийси, ўқувчида ўз фикрини исботлаш ва ҳимоя қилишни шакллантиради. Она тили дарсларида борликни англашга ўргатиш тафаккур ўстиришни фаоллаштиради, ўқувчиларнинг мустақил мушоҳада маданиятини ривожлантиради, ўз фикрини далиллар билан асослай олишига, баҳслашиш маданиятининг юксалишига таъсир қилади.

Тил ва тафаккур ҳамда тафаккур ўстириш масалалари азал-азалдан файласуфлар, тилшунослар, психологлар ўртасида мунозара мавзуси бўлиб келган. Абу Наср Форобий ҳам “инсон фалсафага фақат диалектик баҳс орқали эришади”,[6] – деб айтган эди. Фалсафа ўтмишда баҳс-мунозара юритиб, ҳақиқатни англаш, ҳар бир фанни атрофлича ўрганиш учун илмий-тадқиқот усули ҳамда тафаккур шакли сифатида ишлатилиб келинган.

Маълумки, тилимиздаги ҳодисаларни таҳлил қилиб, айна бир хулосага келишда фалсафий тафаккур ёрдам беради. Чунки диалектика борлик ҳақидаги билимларни ўткирлаштиради. Шунинг

учун ҳам диалектик категорияларнинг моҳиятини ҳар бир инсон ўрганиши лозим. Шу боис, биз ҳам ўзбек тилини ўқитишда фалсафий қонуниятларнинг акс этишини, мунозара қилиш ёрдамида фикрлардаги зиддиятларни тўғри таҳлил этишни, ҳақиқатга эришиш ва шу орқали тафаккур ўстириш усуллари тадқиқ қилишни ишимизга асос қилиб олдик.

Фалсафий қонуниятларни тўғри аниқлаш учун ўқитувчи фаннинг методологик асосларини тўғри таҳлил қилиб, ҳар бир ҳодиса, жараёни илмий нуқтаи назардан баён этиши зарур.

Ҳозирда она тили фанини ўқитишнинг назарий жиҳатдан юқори даражага кўтаришнинг методологик асослари, ўқувчиларда илмий дунёқарашни шакллантиришнинг ҳозирги замон муаммолари, шунингдек, амалий-таъбиқий масалалар ҳақида фикр юритиш долзарб муаммолардан биридир. Шунинг учун ҳам биз она тили фанини ўқитишнинг методик асосларини таҳлил қилиб, унга фалсафий тушунчаларнинг амалий жиҳатлари нуқтаи назаридан ёндашдик. Чунки моддий оламни назарий ва амалий ўрганишда фалсафий тушунчалар, тил ҳодисалари, ғоялар, қонунлар ҳамда назарияларнинг аҳамияти каттадир. Бизни ўраб турган оламдаги ҳодисаларни ўрганишда фалсафий тушунчаларнинг моҳиятини очиш бекиёс катта аҳамиятга эга бўлиб, ўқувчиларда илмий ва фалсафий дунёқарашни шакллантиришда муҳим ўрин тутди. Бундай дунёқарашни таркиб топтириш тил таълими учун ҳам ўрганилиши лозим бўлган масалалардан бири бўлиб ҳисобланади. Чунки фалсафа инсон тафаккури тамойилларини ўрганса, тил таълими эса ана шу тафаккурни ривожлантириш билан шуғулланади.

Ўқувчиларга фалсафий қонуниятларни тил ўқитиш дарсларида асос қилиб олишнинг бош мақсади ҳам уларнинг тафаккурини ўстириш, атрофлича фикрлашга ўргатиш, моҳиятни тушуна билишга одатлантириш ва у орқали нутқини ривожлантиришдан иборатдир. Фикримизнинг далили сифатида **“Она тилини ўқитишда миқдор ва сифат ҳодисаси”** қандай намоён бўлишини ўрганамиз.

Бунги кунда комил инсонни замонавий фан ютуқларига асосланган фалсафий билимлар билан қуроллантириш муҳим аҳамиятга эга. Ўқувчи илмий тушунчаларни ва тилга оид терминларни ҳосил қилишнинг асосини билиш ва уни амалда қўллаш олиши зарур. Чунки ҳар бир тушунчанинг тилда ифодаланиши натижасида таҳлил, таққослаш, мавҳумлаш, умумлаштириш пайдо бўлади.

Бизни қуршаб турган оламдаги нарса ва ҳодисаларни ўрганар эканмиз, бир-бирларидан ўзларининг турли хусусиятлари билан фарқланишларини кўрамай. Бунда уларнинг бир-биридан фарқ қилдирувчи нарса - уларнинг сифатидир. **Сифат** нарсаларнинг умумийлигини, яхлитлигини, унинг нисбий барқарорлигини, бир-бирига ўхшашлиги ёки ўхшамаслигини ифодалайди. У кенг маънода нарсаларнинг турли-туман хоссалари йиғиндисидир [6]. Сифат бир нарса ёки ҳодисани бошқа нарса ёки ҳодисадан ажратиб турадиган шундай муайянликка, унинг ўзгариши эса бошқа нарса ва ҳодисани вужудга келтиради.

Нарса ва ҳодисаларнинг сон, ҳажм, даража каби томонларнинг муайянлиги **миқдор** деб аталади. Нарса ва ҳодисаларда миқдор турлича ифодаланади. Уларда миқдор бир ҳолатда сон тариқасида, иккинчи ҳолатда ўлчов даража тариқасида, учинчи ҳолатда эса нарса ва ҳодисаларнинг макондаги ўзаро муносабати (узунлиги, кенглиги, баландлиги) тариқасида ифодаланади. Миқдор ва сифат доим бирликда, доимо ҳаракатда бўлади. Миқдор сифатга, ва аксинча, сифат миқдорга ўтади. Табиатда фақат миқдорга ёки сифатга эга бўлган, яъни сифати бўлиб миқдори, миқдори бўлиб, аксинча, сифати бўлмаган нарсанинг ўзи йўқ. Ҳар қандай нарса, ҳодисага миқдор ва сифат ўзгаришлари хосдир [7]. Айтайлик, бир китоб, агар унинг маълум варақларини олиб ташласак, миқдори озаяди, шу билан бирга унинг сифатига (мазмунига) ҳам путур етади. Жумладан, **тилла**-қимматбаҳо металл, **тилла**-ният қилмоқ. Кўриниб турибдики, тилла ва тила сўзларидаги биргина л ундошининг орттирилиши ёки камайиши натижасида ғализ жумлалар пайдо бўлмоқда: Шунинг натижасида сўзнинг маъноси ўзгаришти. Демак, **миқдор** ва **сифат** ҳодисаси юз берапти. Бизга маълумки, миқдор ўзгаришларининг сифат ўзгаришларига ўтиш ҳодисаси тилшуносликда **геминация** ҳодисаси дейилади. Геминация - "Қўшоқланиш" ёки "Иккиланган ундош" ҳисобланади [8].

Иккиланган ундош фонетик ҳодиса бўлиб, у ўзгаришга учраганда ўзида шундай ҳодисани намоён этади. Ва шунинг натижасида киши руҳиятида хафалик ва хурсандлик, салбий ва ижобий бўёқдорлик юзага келади.

Жумладан, *сер-р-айиб тураверма!* Ёки *Собиржон тарс-с этиб, шапалоқлаб юборди.* Фонографик воситалар ёрдамида миқдор ва сифат юзага келади. **Гез-з-ариб** қараб туришдан унинг норози экани билиниб турарди (“Оила ва жамиятдан”дан).

Мисолларда "р", "с", "з" геминатаси орқали субъектив баҳо ифодаланмоқда.

Кўриниб турибдики, миқдорнинг ўзгариши (товушларнинг орттирилиши) сифатга (услубий маъно) таъсир қилмоқда. Миқдор ўзгаришларининг сифат ўзгаришларига ўтиш ҳодисаси диалектик

конунятдир. Бунда ундошларнинг қаватланиши услубий восита бўлиб хизмат қилмоқда. Шунинг учун ҳам ўқувчи-талабаларга она тили фанини ўқитишда миқдор ва сифат ҳодисасини ўргатиш муҳимлик касб этади.

Дуч келган товушни қаватлаб қўллаб бўлмаганидек, сўзда турли сабаблар билан ёнма-ён келган барча ундошлар ҳам лингвопоэтик жиҳатдан аҳамиятга эга бўлавермайди [9]. Демак, нутқда таъсирчанликни ошириш учун сўз қўллашни ва ундаги товушларни тўғри ишлата билишлик ўринли бўлади.

Барча фанлар бўйича илмий тадқиқотлар фалсафий методологияга таяниб иш қўриши табиий ҳолдир. Худди шунингдек, тилни ўқитишда ҳам фалсафий категорияларга таяниш алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, бу назария ва амалиёт бирлигини акс эттирувчи тамойиллардан биридир. Бундай тамойиллар тафаккурни ижодийликка йўналтиради. Ижодий тафаккур ривожланиши учун эса фалсафий тафаккур ривожланиб, дунёни ранг-баранг идрок этиш, қарашлар хилма-хиллиги мавжуд бўлиши лозим. Фикрлар хилма-хиллигини акс эттирувчи фалсафий мушоҳада тил ўқитишда жуда зарур ва у муҳим ҳисобланади. Мантикий билишда инсон тафаккури борлиқдаги предмет ва ҳодисаларнинг изчил боғланишлари ва алоқадорликларини, уларнинг ҳаракат, ўзгариш ва ривожланиш қонунларини маълум фикр шакллари — ҳукм, тушунча ва хулоса чиқариш қабиларда ифодалади. Бундай ҳиссий билиш образлари тафаккур учун материал бўлиб хизмат қилади. Тафаккур ҳосил қилган ақлий билишнинг бу фикрий шакллари тилда сўзлар ва гапларда ифодаланади [10].

Ўқувчиларда, талабада тафаккур ривожланиши учун ҳодисанинг моҳиятини англашга ўргатиш муҳимдир. Ана шундагина тўғри фикрлаш амалга ошади, талаба ўзида сўзамоллик санъатини мужассам этади. Таъкидланганидек, таълимда англаш руҳиятини сингдириш аҳамиятга молик ишларимиздан бири бўлиб ҳисобланади. Чунки ўзини англаган, ҳодисанинг моҳиятини билган киши ўзи учун нима фойдалилиги ва у нималарга қодир эканлигини яхши тушунади. Фикрлаш қобилияти ожиз бўлган инсонда эса тушунча бўлмайди.

Она тилини ўқитишда нафақат грамматик билим бериш, балки моҳият ва ҳодисани англантиш ҳам зарур ишларимиздан бири бўлиб ҳисобланади. Чунки моҳиятни ҳодисадан ажрата билиш жараёнида кишининг тасавури кенг, тўғри ва аниқ бўлади. Шунингдек, назария ва амалиёт бирлиги ҳам амалга ошади. Бундай ёндашув натижасида ижодий фикрлаш тўғри йўлга қўйилади. Ушбу имкониятдан фойдаланиш эса она тили ўқитувчисидан тажриба ва маҳорат талаб этади. Ўқувчи фикрларини бир-бирига боғлашда ҳар бир нарса – ҳодисаларнинг моҳиятини билиш, улардан мақсадга мувофиқ равишда фойдалана олиши тафаккур ва нутқ ривожи учун имконият бўлиб ҳисобланади. Бу имкониятдан тўғри ва ўринли фойдаланмоқ ҳар бир она тили ўқитувчисининг асосий вазифаларидан биридир.

Адабиётлар

1. Ғарб фалсафаси.-Т.: Шарқ, 2004.-Б.132.
2. Чориев А. Инсон фалсафаси.-Т.: Chinor ENK, 2002.139 с.
3. Ғозиев Э. Тафаккур психологияси.-Т.: Ўқитувчи, 1990.-Б.167-168.
4. Исследование методологических проблем комплексного подхода к воспитанию.-М.: наука, 1982.-С.90.
5. Каримова В. Психология.-Т.: Халқ мероси, 2002.-Б.101-102.
6. Аль-Фароби. Историко-философские трактаты.-Алма-Ата: Наука., 1985.
7. Фалсафа асослари.-Т.: Ўзбекистон. 2005.151-б
8. Неъматов Ҳ. Ўзбек тилининг тарихий фонетикаси.-Т.: Ўқитувчи, 1992.86-бет.
9. Йўлдошев М. Бадиий матн ва унинг лингвоэтик асослари.-Т.: Фан. 2007. 48-бет
10. Юсупов Э. таҳрири остида. Фалсафа. –Т.: Шарқ, 1999. 412 –б.